

Kongres zgromadził nie tylko zagranicznych badaczy zainteresowanych dziejami Polski, ale również polskich uczonych, studentów i uczniów, którym bliska jest historia. Prócz ponad 200 referentów w wydarzeniu uczestniczyli także moderatorzy, ludzie nauki i sztuki oraz brać akademicka z całej Polski. Organizatorzy szacują, że w kongresie wzięło udział około 1200 osób. Co ważne, wśród nich znalazło się blisko 400 uczniów z takich ośrodków dydaktycznych, jak Kraków, Tarnów, Chrzanów czy Olkusz. Niewątpliwie kongres cieszył się dużym zainteresowaniem, a Kraków przez blisko tydzień stał się stolicą polskiej historii oraz międzynarodowym forum wymiany myśli.

Dominika Gołaszewska-Rusinowska (Toruń)

Konferencja naukowa „Społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturowe skutki reformacji w państwie polsko-litewskim w XVI–XVIII wieku”, Toruń, 19–21 X 2017

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2017.052>

W związku z obchodami 500-lecia reformacji w wielu ośrodkach naukowych organizowane były konferencje poświęcone dziejom reformacji. W dniach 19–21 października 2017 roku w Toruniu odbyła się konferencja naukowa – „Społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturowe skutki reformacji w państwie polsko-litewskim w XVI–XVIII wieku”, której organizatorami było Polskie Towarzystwo Historyczne wraz z Wydziałem Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. W skład komitetu organizacyjnego wchodził pracownicy Instytutu Historii i Archiwistyki w osobach profesora Krzysztofa Mikulskiego, prezesa PTH, profesora Jacka Wijaczki oraz magistra Mikołaja Tomaszewskiego, sekretarza konferencji.

Symposium rozpoczęło się 19 października od uroczystego otwarcia oraz powitania referentów i zaproszonych gości. Podkreślono, jak ważna i istotna dla dziejów naszego kraju jest problematyka reformacji oraz jej skutków. Pierwszym referentem był Janusz Małek z UMK w Toruniu, który zaprezentował temat „Periodyzacja reformacji w Polsce”. Podkreślał on wagę dokonań polskich, jak i zagranicznych historyków, zwłaszcza niemieckich, zajmujących się tematyką religijną. Badacz zwrócił także uwagę na ważniejsze publikacje dotyczące kwestii reformacyjnych. Drugim referentem był inny wybitny toruński historyk – Stanisław Salmonowicz. Przedstawił on temat „Kilka uwag o modernizacyjnej roli pastorów w XVII–XIX wieku”, zwracając uwagę na ich duże znaczenie i wkład pastorów w rozwój reformacji, przede wszystkim w miastach na obszarze Rzeczypospolitej, w tym i miejskich ośrodkach Prus Królewskich. Natomiast problematykę niwelowania różnic doktrynalnych pomiędzy poszczególnymi wyznaniem ukazał profesor Henryk Gmiterek z Lublina, który wygłosił referat „Rola braci czeskich w kształtowaniu się kultury irenizmu w obozie polskiej reformacji”. Ostatnim referentem w pierwszym dniu obrad był profesor Cezary Kukło z Białegostoku. Historyk ten przedstawił temat „Czy reformacja wpłynęła na struktury demograficzne rodziny i jej funkcjonowanie w dobie staropolskiej?”. Autor zaprezentował przy okazji dane statystyczne dotyczące dzietności rodzin, poczęć przedślubnych, urodzeń pozamałżeńskich, a także wieku nowożeńców u wyznawców luteranizmu, katolicyzmu czy ewangelików (w XIX wieku). Pierwszy dzień zakończył się dość długą, ciekawą i owocną dyskusją. Każdy z referentów był przywołany do uzupełnienia wypowiedzi lub do obrony pewnych tez.

Drugi dzień obrad konferencyjnych rozpoczął prof. Jan Harasimowicz z Uniwersytetu Wrocławskiego. Historyk ten na tle porównawczym przedstawił reformację książęcą, szlachecką oraz miejską na Dolnym i Górnym Śląsku w referacie pt. „Ein löblich Werk”. Innym regionem zajął się natomiast dr Radosław Pawlik ze Słupska. Skupił się on na przemianach strukturalnych duchowieństwa na Pomorzu w XVI wieku. Problematykę „pomorską” kontynuował prof. Zygmunt Szultka, który szczegółowo omówił wpływ reformacji na przemiany etniczno-językowe i świadomościowe Kaszubów na wspomnianym wyżej terenie.

Pierwsza część obrad zakończyła się ciekawą dyskusją, w której udział wzięli niemal wszyscy referenci. Polemika dotyczyła przede wszystkim różnic rozprzestrzenia się wyznań reformatorskich w małych i wielkich ośrodkach miejskich na terenie Rzeczypospolitej. Wiele interesujących tez, często polemicznych, wygłosili Sławomir Kościelak i Zygmunt Szultka, którzy zwrócili uwagę na różnice w rozwoju reformacji w Gdańsku oraz w mniejszych miastach Pomorza.

Po przerwie przeznaczony na dyskusję głos zabrał dr Maciej Ptaszyński z Uniwersytetu Warszawskiego, który wygłosił referat pt. „Dlaczego polska reformacja nie wydała męczenników? O skutkach wydarzeń gdańskich 1525 i 1526 roku”. Autor zauważył, że wpływ na brak prześladowanych miała polityka dworu królewskiego, jak i stałość wiary oraz niezłomność wobec śmierci.

Kolejnym referentem był doktor Michał Targowski z UMK, który przybliżył problematykę wyznań reformowanych i ich znaczenie dla rozwoju osadnictwa olęderskiego w XVI–XVIII wieku. W referacie – poza przyczynami przybycia ludności olęderskiej na teren Korony – scharakteryzowane zostały elementy ustroju wsi, zwłaszcza emfiteutyczne prawo do ziemi. Następnym referentem był profesor Edmund Kizik z Instytutu Historii PAN. Gdański historyk przybliżył kwestię dyscyplinowania duchownych luteranów w Gdańsku i terytorium wiejskim miasta w końcu XVI–XVIII wieku. Przy okazji omówione zostały statystyki odnoszące się do miejsc studiów gdańskich duchownych protestanckich. Według Edmunda Kizika prym w tym przypadku wiodła Wirtembergia, a dalsze miejsca zajmowały takie miasta, jak Rostock, Lipsk, Królewiec, Jena czy Greifswald. Następnym referentem był prof. Sławomir Kościelak z Uniwersytetu Gdańskiego. Omówił on studium przypadku Andrzeja Jelitkowskiego i Andreego Neufeldta. Poruszony temat dotyczył dokładnie kwestii konwersji mieszczan gdańskich, którzy w XVII wieku byli wyznawcami, w zależności od sytuacji, luteranizmu lub katolicyzmu. Tę część obrad konferencyjnych kończył ks. kan. prof. dr hab. Wojciech Zawadzki z Elbląga. Przedstawił on sytuację Kościoła reformowanego w Elblągu na przełomie XVII i XVIII wieku. Po tym referacie organizatorzy przeszli do dyskusji, która w dużej mierze dotyczyła negatywnych skutków reformacji na obszarze Prus Królewskich. Niestety, z powodów zdrowotnych udziału w obradach nie wziął prof. Andrzej

Kamieński, który według planu konferencji miał scharakteryzować dzieje ewangelickiej rodziny magnackiej Unrugów w Wielkopolsce. Ostatnim referentem piątkowych obrad był prof. Jerzy Dygdała z IH PAN, który poruszył temat kwestii dysydenckich z lat 1764–1767. Autor referatu zwrócił uwagę na znaczenie tej sprawy dla stanu szlacheckiego oraz wielkich miast pruskich, tj. Gdańska, Torunia i Elbląga. Była ona szeroko dyskutowana zwłaszcza podczas zjazdów sejmikowych prowincji.

Ostatniego dnia konferencji sesję naukową rozpoczęła dr Hanna Węgrzynek z Uniwersytetu Warszawskiego. Wygłosiła ona referat „Zmiana położenia Żydów w dobie reformacji”, w którym to zauważono różnice, jakie miały miejsce w różnych prowincjach I Rzeczypospolitej. Drugim referentem był prof. Zdzisław Noga z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Autor omówił przebieg i skutki reformacji w Krakowie w XVI i XVII wieku. Następnymi referentami byli pracownicy naukowcy Uniwersytetu w Białymstoku. Jako pierwsza wystąpiła dr Małgorzata Liedke, która za pomocą m.in. danych statystycznych próbowała odpowiedzieć, czy małżeństwa duchownych ewangelicko-reformowanych Jednoty litewskiej są źródłem kłopotów czy może atutem Kościoła. Tematyką reformacji w Wielkim Księstwie Litewskim zajął się także dr Piotr Guzowski, który scharakteryzował finansowe przyczyny regresu reformacji na Litwie w XVII wieku. Ostatnim prelegentem był dr hab. Tomasz Kempa z UMK w Toruniu, którego wystąpienie dotyczyło litewskich kalwinistów wobec zburzenia zboru w Wilnie w 1682 roku. Autor udowodnił, że wydarzenie to wpłynęło bardzo mocno na stosunki wewnętrznie mieszkańców w tym litewskim mieście, doprowadzając niekiedy do incydentów pomiędzy wyznawcami różnych obrządków.

Sesja zakończyła się długą i ciekawą dyskusją, w której wzięli udział wszyscy prelegenci. Niewątpliwie na tej trzydniowej konferencji omówiona została szeroka problematyka reformacji w XVI–XVIII wieku. Pod dyskusję wzięto problematykę gospodarczą, kulturową i polityczną. Wiele dotychczasowych osądów zostało poddanych pod dyskusję lub krytykę, co niewątpliwie wzbogaca wiedzę historyczną na tematy religijne w czasach nowożytnych. Oczywiście wszystkie referaty zostaną opublikowane, a ich druk jest planowany na rok 2018.

Mikołaj Tomaszewski (Toruń)